

ПРАВОТВОРЧИСТЬ І СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Постановка проблеми. Розвиток сучасного світового співтовариства відбувається в умовах всеохопної технологізації процесів і явищ, які мають місце в соціальній дійсності й супроводжують людську поведінку та діяльність. У зв'язку з цим не буде перебільшенням стверджувати, що саме різноманітні технології та технічні пристрої справляють на сьогодні вирішальний вплив на будь-яку сферу суспільних відносин, хоча наслідки такого впливу мають неоднозначний, суперечливий характер. Повною мірою це стосується і сфери правотворчої діяльності суб'єктів владних повноважень, технологічний вплив на яку трансформує як форму, так і зміст останньої. Адже в умовах стрімкого розвитку технологій, у тому числі інформаційних, покликаних покращити якість людського життя, перед суспільством і державою, а отже, перед правотворчістю постають нові запити й виклики, пов'язані з необхідністю забезпечення ефективного регулювання суспільних відносин у нових реаліях.

Цифрова трансформація людської діяльності, посилення активності громадян у кіберпросторі, відкриття нових можливостей у сфері використання генетичних і медичних технологій, поступове впровадження технологій штучного інтелекту в різні сфери життя людини, збільшення можливостей використання цифрових технологій у процесі здійснення державного управління та правосуддя – все це потребує забезпечення адекватного правового регулювання, яке повинно, з одного боку, надавати можливість розвиватися відповідним інноваційним технологіям, з другого – мінімізувати потенційні ризики й загрози всеохопної технологізації та віртуалізації людського життя, які, на жаль, стають дедалі більш непередбачуваними та складно прогнозованими.

У зв'язку із цим перед сучасною юридичною наукою і практикою постають нові виклики й завдання, пов'язані з осмисленням зазначених реалій та розробкою нових загальних підходів їх ефективного подолання, зокрема тих, що стосуються правотворчої діяльності держави. Адже правові норми як результат правотворчості, закріплені у законодавчих та інших правових актах, виконують на сьогодні роль головних нормативних орієнтирів у поведінці та діяльності суб'єктів права. Саме тому одним із найголовніших завдань сучасної філософсько-правової та загальнотеоретичної юридичної науки є розробка концептуальних засад запобігання та протидії негативним наслідкам впливу технологічної трансформації людства на форму і зміст правотворчої діяльності держав, їх об'єднань та відповідних міжнародних організацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика впливу сучасних технологій на правотворчість у останні роки дедалі частіше стає предметом дослідження значного кола українських та зарубіжних вчених. Серед таких дослідників варто згадати С. Бобровник, О. Богініча, С. Гусарева, О. Данильяна, Т. Дідича, В. Костицького, Є. Мічуріна, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, О. Петришина, С. Петька, О. Скрипнюка, Т. Тараконич, В. Фрончка, Д. Хоуза та ін.

Відзначаючи вагомий внесок цих та інших вчених у проблематику визначення характеру взаємовпливу правотворчості і сучасних технологій, а також перспектив розвитку правотворчої діяльності в нових технологічних умовах, все ж потрібно визнати, що поглиблення кризових реалій сьогодення в різних сферах і галузях суспільного життя, у тому числі на рівні міжнародного пра-

вопорядку, суттєво актуалізує необхідність доктринального переосмислення концептуальних проблем взаємозв'язку правотворчості і сучасних технологій та визначення на цій основі перспектив їх конструктивного вирішення у майбутньому.

Мета статті. Метою цієї статті є визначення концептуальних проблем взаємозв'язку правотворчості й сучасних технологій і перспектив їх вирішення з огляду на тенденції розвитку сучасного світового співтовариства.

Основні результати дослідження. Досліджуючи концептуальні проблеми взаємозв'язку правотворчості і сучасних технологій, необхідно насамперед зазначити про те, що всеохопна цифровізація суспільного життя, створення і використання відповідних систем штучного інтелекту, у тому числі в межах державно управлінської діяльності, поступово сприяють переосмисленню традиційних, усталених в юридичній науці й практиці підходів до розуміння природи та ознак правотворчості. Окремі дослідники у цьому контексті вже використовують навіть таке поняття, як «цифрова юриспруденція», під якою потрібно розуміти «впровадження у правотворчість та правозастосування комп'ютерної техніки, спеціального програмного комп'ютерного забезпечення, математичних методів тощо, які необхідні для збору, зберігання і обробки правової інформації з метою найбільш ефективного отримання різних інформаційних юридичних послуг. Цифрові комп'ютерні технології в юридичній сфері розвиваються за такими напрямками: автоматизація типових юридичних послуг, застосування юридичних онлайн-сервісів, цифровізація державних послуг та надання їх у режимі онлайн, перехід до системи електронного правосуддя, моделювання юридичних рішень на основі штучного інтелекту тощо» [1, с. 145].

Як бачимо, з розвитком інформаційних технологій основний акцент у змісті поняття «правотворчість» поступово зміщуватиметься на певний заздалегідь передбачений алгоритм, який включає в себе сукупність послідовно здійснюваних операцій у межах визначених електронних комунікацій і механізмів та/або програм у цифровому комп'ютерному середовищі, за допомогою яких забезпечується дистанційна взаємодія держави та інших зацікавлених осіб у процесі здійснення правотворчої діяльності. У такий спосіб технологічна модернізація правотворчої діяльності проявляється насамперед на рівні автоматизації відповідних процесів, які супроводжують цю діяльність, що досягається завдяки використанню відповідних алгоритмів обробки великих за обсягом даних, а також технологій штучного інтелекту на тих чи інших етапах реалізації правотворчої діяльності (наприклад, при здійсненні експертизи проєктів нормативно-правових актів, у процесі правового моніторингу; автоматичне редагування тексту нормативно-правового акта, виявлення невідповідностей його норм з нормами інших правових актів; створення правових норм за допомогою алгоритмів онлайн-конструктора тощо).

Водночас вплив сучасних цифрових технологій, зокрема штучного інтелекту, на форму і зміст правотворчості має комплексний характер і проявляється, на нашу думку, передусім у таких складових.

По-перше, такі технології надають можливість забезпечити значно більший ступінь транспарентності (відкритості, прозорості) правотворчої діяльності, що досягається насамперед завдяки можливості залучення у цей процес широкого кола громадян та їх об'єднань. У цьому випадку йдеться про те, що сучасні цифрові технології, передусім глобальна цифрова мережа Інтернет, суттєво підвищують доступність інформації про право і правотворчість, а також діяльність суб'єктів владних повноважень, уповноважених розробляти і ухвалювати відповідні нормативно-правові акти. Як наслідок, у громадян зростають реальні можливості дистанційно впливати на процес ухвалення законів та інших нормативно-правових актів, що, з одного боку, суттєво підвищує рівень демократичності та гласності правотворчої діяльності, а з другого – потребує відповідного нормативно-правового упорядкування цих процесів. Поряд з цим правові акти як результати правотворчої діяльності стають більш доступними для громадян насамперед у тому сенсі, що вони можуть ознайомитися з їх змістом за допомогою відповідних цифрових технологій, зокрема, електронних баз даних системи національного та міжнародного законодавства.

У зазначеному контексті йдеться насамперед про нові можливості інститутів сучасного громадянського суспільства, у тому числі окремих індивідів та їх об'єднань (груп), у здійсненні публічних консультацій з суб'єктами правотворчої діяльності з метою визначення перспектив і напрямів реалізації правотворчої політики держави, впливу на зміст розроблюваних проєктів законів та ін-

ших нормативно-правових актів, які необхідно прийняти, а також підвищення ефективності взаємодії суб'єктів правотворчої діяльності з заінтересованими особами та громадськістю в процесі розробки та ухвалення відповідних нормативно-правових рішень. Загалом публічні консультації, у тому числі здійснювані в межах електронних або цифрових комунікацій, надають можливість донести до органів публічної влади визначену позицію громадян з різних питань суспільного та/або політичного життя, створити умови для систематизації та впорядкування інтересів, вимог громадян, а також підтримки чи, навпаки, протистояння у просуванні певних ідей і концептів улаштування громадського життя, впливу на протестні настрої в суспільстві тощо.

Якщо раніше, тобто до формування глобального інформаційного суспільства з розвиненими засобами електронної комунікації, можливості публічних консультацій обмежувалися низкою об'єктивних параметрів функціонування та розвитку відповідних соціальних інститутів, зокрема, фізично-просторовою та темпоральною складовою, то на сьогодні вони вже не мають важливого значення у зв'язку із символічним характером темпорально-просторових вимірів інформаційних потоків, що виступають основою реалізації функцій громадянського суспільства в умовах сьогодення та утворюють власні простори віртуального характеру, а також відповідні їм часові континууми, які не мають чітко визначених часових одиниць і розраховуються як приблизні величини тривалості визначених інформаційних потоків.

Як слушно зазначається у науковій літературі, «мережевому принципу функціонування громадянського суспільства сприяє сама структура інтернет-середовища, у якому відсутній формальний єдиний керівний центр і відповідна ієрархічна система управління. Е-соцмережі – це своєрідний віртуальний соціальний простір, у якому люди взаємодіють як автономні індивіди, у результаті чого формується складна, багаторівнева мережа громадянських взаємозв'язків і взаємозалежностей, здатна сприяти якнайповнішому забезпеченню функціонування їх власного соціального життя, розвитку системи соціальних структур, до яких належать громадяни та суспільства в цілому... Лідери мережевих спільнот і груп – це новий тип суспільного діяча, який виростає безпосередньо з середини громадянського суспільства. Таким новим лідером може стати практично будь-яка людина, яка є достатньо енергійною, щоб зібрати прихильників, має бажання діяти та володіє мінімальними навичками використання соціальних мереж» [2, с. 78, 91].

Необхідно зазначити, що відповідно до п. 5 частини третьої ст. 29 Закону України «Про правотворчу діяльність» проведення публічних консультацій є одним із етапів розробки проекту нормативно-правового акта, а самі публічні консультації щодо такого проекту згідно зі ст. 45 даного Закону проводяться суб'єктом правотворчої діяльності та/або іншим уповноваженим законом суб'єктом з метою реалізації принципів відкритості та прозорості правотворчої діяльності. Проте, на жаль, станом на сьогодні в Україні ще не прийнято окремий закон про публічні консультації, ухвалення якого передбачено нормами Закону України «Про правотворчу діяльність», що не сприяє повноцінному розвитку відносин у цій сфері.

У зв'язку із цим, а також враховуючи мету цієї статті, вважаємо за доцільне декілька слів сказати про європейський досвід проведення публічних консультацій. Так, у сучасній науковій літературі зазначається, що «у більшості європейських країн спостерігається тенденція до розширення участі громадян у прийнятті рішень як на центральному, так і місцевому рівнях. При цьому дедалі частіше громадяни та інші зацікавлені суб'єкти залучаються до діалогу з владними структурами в онлайн-режимі, що значно розширило можливості доступу громадян до процесу прийняття рішень, зробило його інтерактивним та прозорішим». Йдеться, зокрема, про такі європейські платформи електронних публічних консультацій як «ConsulProject», gov.uk, «Internet Consultatie.Nl», SEKO тощо, за допомогою яких значно підвищується ступінь прозорості, прогнозованості, обґрунтованості та якості рішень, які ухвалюються органами публічної влади в європейських державах [3, с. 63–65; 4, с. 129–131].

З огляду на те, що в Україні інститут публічних консультацій, у тому числі в онлайн-режимі, все ще перебуває на початковому етапі свого розвитку, досвід країн ЄС у цій сфері має неабияке значення, оскільки практика їх організації та проведення у європейських державах має більш структурований та комплексний (системний) характер. В Україні ж, натомість, свого становлення і нормативного оформлення потребують не лише відповідні підходи до організації роботи публічних е-консультацій, а й удосконалення технічного забезпечення цього процесу, зокрема, на рівні

створення програмних продуктів і якісного покриття інтернет-зв'язку на всій її території. Поряд з цим варто наголосити також на тому, що широке впровадження публічних е-консультацій в Україні не повинно переключувати або нівелювати значення паралельної офлайн-роботи з інститутами громадянського суспільства, що може відбуватися у різних форматах (наприклад, конференції, симпозіуми, брифінги, круглі столи тощо). Саме такий системний підхід до організації та проведення публічних консультацій, на нашу думку, є одним із визначальних чинників у забезпеченні позитивної результативності громадської участі у виробленні та реалізації публічно-владних рішень.

Водночас сучасні інформаційно-комунікативні технології, справляючи загалом позитивний вплив на транспарентність правотворчої діяльності, містять у собі також і визначені ризики широкого залучення представників громадськості до публічних е-консультацій, що пов'язані з віртуальною природою інтернет-комунікацій та значно більшим рівнем індивідуальної свободи громадян як їх безпосередніх користувачів.

Річ у тому, що глобальне інформаційне суспільство, різноманітність можливостей створення в ньому безлічі форм особистісного самовираження, об'єктивації індивідуальної свідомості у віртуальному середовищі, а також інші його характеристики, є передумовами для розширення громадянської активності, посилення участі індивідів та їх груп у будь-яких соціальних проєктах, більш широкого залучення державних структур до їх реалізації тощо. Саме в межах глобального віртуального середовища створюються унікальні можливості переробки будь-якої інформації у ключові імперативи реального соціального розвитку, зокрема, у відповідні ідеї світоглядного значення, системи ціннісних координат, рекламні та маркетингові стратегії, моделі поведінки тощо. Відтак, суб'єкти соціальної комунікації на публічному та приватному рівнях отримали більш широкі можливості привертати до себе увагу світової громадськості, втручатися у формування загальнозначущих програм глобального, регіонального та локального розвитку, причому поза необхідністю мати статус формально інституціалізованого представника відповідних структур.

У цьому контексті В. Степаненко зазначає: «Самоорганізований громадський активізм, нові мережеві громади та солідарності дедалі частіше не пов'язані з формальними критеріями належності чи формального членства громадян у неурядових організаціях. Для функціонування сучасного громадянського суспільства доволі характерною є парадигма «зсунутого залучення», яка відзначається спонтанністю громадянської участі та мобілізаційної активності, дедалі більше орієнтованої щодо потреб розв'язання конкретних проблем, часто місцевого характеру» [5, с. 386].

Очевидним слід визнати, що подібні інформаційно-технологічні трансформації, які відбуваються у комунікативних практиках сьогодення, впливають на характер взаємовідносин у системі координат «особа – громадянське суспільство – держава», які набувають нових інноваційних форм, оскільки мають місце насамперед у віртуальному просторі з характерною для нього можливістю безмежної творчості та конструювання безлічі ідеалізованих образів, структур, концептів, що є наслідком розширення технологічних можливостей індивідів, а також надання нового імпульсу у розвитку їх винахідливості та спритності при реалізації своїх інтересів, спрямованих на досягнення визначених результатів.

У цих умовах особливого значення набуває проблема забезпечення дієвого контролю над змістом нескінчених інформаційних потоків, поширення яких є результатом дій конкретних індивідів та, як правило, призводить до настання реальних соціальних результатів або наслідків, чимало з яких можуть нести загрозу стабільному й передбачуваному функціонуванню суспільства та його відповідних інститутів у зв'язку із негативним впливом на свідомість громадян, зокрема, на їх психологічні, емоційно-вольові стани. Адже джерелом формування масштабних соціальних акцій і результатів в умовах сьогодення дедалі більше стають окремі індивіди, які самостійно, тобто поза зв'язком з визначеними організаційними чи іншими формальними структурами, використовують різноманітні соціально-інформаційні технології (наприклад, аналітика, маркетинг, піар, консалтинг, інформаційні провокації, віртуальні перформанси тощо) для досягнення передусім власних цілей (індивідуальних або групових).

По-друге, однією з характерних ознак і водночас тенденцій розвитку правотворчості в умовах технологічного прогресу та всеохопної цифровізації є необхідність здійснення юридичного оформлення значної кількості технічних норм, а також розробки і прийняття численних норма-

тивно-правових актів, спрямованих на правове регулювання відносин з цифровим елементом, складних технологічних процесів, відносин у сфері створення та використання робототехніки і штучного інтелекту тощо.

Ця тенденція зумовлюється насамперед тим, що внаслідок розвитку сучасних інноваційних технологій відбуваються суттєві трансформації у відносинах у системі координат «людина – техніка», тобто мають місце значні зміни у взаємодії людей з різноманітними технічними пристроями, які проявляються, з-поміж іншого, у тому, що все більшу частину функцій і робіт, які раніше виконувалися людиною, перебирає на себе робототехніка та штучний інтелект, який до того ж невинно удосконалюється, поступово звільняючись з-під відповідних форм людського контролю.

У сучасній науковій літературі справедливо відзначається, що стрімкий розвиток сучасних цифрових технологій, у тому числі штучного інтелекту, поставив перед урядами країн проблему стосовно прийняття відповідних законодавчих актів у цій сфері, через що в кожній країні питання регулювання таких технологій вирішується індивідуально з акцентом як на міжнародно-правовий та іноземний досвід подібного регулювання, так і на особливості національної правової системи [6, с. 55].

З огляду на інноваційний і складний характер сучасних технологічних відносин їх правова регламентація в Україні та багатьох інших державах перебуває ще на початковій стадії свого розвитку. Останнє пов'язано, серед іншого, з відсутністю у сучасній правовій доктрині єдиного підходу до дослідження об'єктів цифрових та інших сучасних технологій, з різноманітністю термінології позначення цих об'єктів на родовому рівні (наприклад, «нематеріальна річ», «віртуальні активи», «віртуальні блага», «цифрові речі» та ін.), з науковими та владними дискусіями стосовно змістових характеристик правового режиму таких об'єктів тощо [7, с. 22–29].

Водночас лише за останні роки в Україні було прийнято низку законодавчих актів, спрямованих на правове регулювання електронних (віртуальних, цифрових) відносин. Йдеться, зокрема, про закони України: «Про цифровий контент та цифрові послуги», «Про стимулювання розвитку цифрової економіки України», «Про віртуальні активи», «Про використання доменних імен у спеціальному публічному домені .gov.ua», «Про публічні електронні реєстри», «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг», «Про електронні комунікації», «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги», «Про електронну комерцію» тощо.

Прийняття цих і багатьох інших нормативно-правових актів, у тому числі підзаконних, є свідченням стрімкого розвитку електронних (цифрових) відносин і відповідних їм технологій, у тому числі штучного інтелекту, який також є частиною сучасних інформаційних технологій, а отже, невід'ємною складовою розвитку соціально-економічної, науково-технічної, оборонної, правової та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення.

По-третє, розвиток цифрових технологій сприяє трансформації процесу сприйняття права відповідним суб'єктом і засвоєння змісту його норм, що до певної міри зменшує роль і значення останніх у регламентації суспільних відносин. Цей факт пов'язується насамперед з тим, що цифровізація справляє вплив практично на всі суспільні відносини, водночас прискорюючи рух усіх процесів у їх межах. Адже в умовах функціонування цифрового суспільства, всеохопної інформатизації практично всіх складових життя людини, обсяги інформації, яка нею споживається, перманентно зростає, що не може не позначитися на її когнітивно-психологічних якостях і рисах характеру. З огляду на те, що інформації, у тому числі правової, у житті кожної людини стає все більше, а часу на її якісну обробку та аналіз – все менше, виникає об'єктивна потреба у зміні традиційних форм і методів її упорядкування та засвоєння. Сьогодні для кожної людини стає все складніше не лише ґрунтовно аналізувати значні за обсягом тексти, а й навіть читати і сприймати їх протягом відповідного часу, що не може негативно не позначитися на її когнітивно-психологічних здібностях, які стають все більш вразливими при застосуванні зовнішніх маніпуляцій, особливо в процесі мережевої комунікації.

Така ситуація вже призвела до поступового створення певних технологій штучного інтелекту у правовій сфері, які надають можливість узагальнювати та інтегрувати правову інформацію, у тому числі зміст правових норм, сприяти прийняттю юридично значущих рішень у відповідних сферах суспільного життя та прогнозувати їх наслідки (наприклад, різноманітні чат-боти, які виконують

функцію надання юридичних консультацій з широкого кола питань; відеокамери зі штучним інтелектом, за допомогою яких полегшується правоохоронна діяльність тощо).

Незважаючи на те, що «головна функція подібних систем штучного інтелекту, заснованих на знанні, полягає у тому, що вони інтенсифікують аналітичну роботу юриста, сприяють рішенню ним конкретних правових проблем, при цьому не претендуючи на статус єдиного ключа для відшукування істини» [8, с. 164], все ж потрібно визнати, що вони несуть у собі визначені ризики та виклики, на які ще не знайдено адекватної нормативної відповіді (наприклад, забезпечення конфіденційності даних клієнта, дотримання етичних стандартів системами штучного інтелекту, відповідальність юриста, який використав надану штучним інтелектом консультацію і завдав при цьому шкоди клієнту тощо).

Більше того, внаслідок технологічного прогресу з'являються нові відносини, у тому числі у віртуальному просторі, які є неврегульованими і потребують правової регламентації. Правотворчість у такому разі починає все більше відставати від динаміки розвитку суспільних відносин, що вимагає здійснення відповідних заходів, спрямованих на оптимізацію правотворчого процесу та його пристосування до нових технологічних реалій та умов. Адже відносини, які виникли раніше та щодо врегулювання яких розробляються відповідні нормативно-правові акти, можуть зазнати швидких суттєвих змін у процесі такої розробки та прийняття цих актів, що потребуватиме такого ж швидкого реагування на ці процеси з боку суб'єктів правотворчої діяльності. За цих обставин правотворчість може мати лише наздоганяючий характер, що не сприятиме зміцненню правопорядку в суспільстві.

У зв'язку із цим у сучасному соціогуманітарному дискурсі починають дедалі частіше та активніше обговорюватися ідеї створення так званого «машиночитаного» права, що передбачає розробку спеціального програмного коду або цифрової юридичної мови з відповідними внутрішніми даними та логікою розміщення в ньому правових норм, використання яких технологіями штучного інтелекту надає можливість значно полегшити та навіть автоматизувати процеси вирішення широкого спектра юридично значущих ситуацій з метою досягнення їх більшої практичної ефективності. По суті, йдеться не лише про переведення правових норм у певний алгоритмізований код або вигляд, який може зчитувати комп'ютер (штучний інтелект), а про надання можливості відповідним програмно-цільовим комплексам автоматично зчитувати, розпізнавати та тлумачити тексти нормативно-правових актів, а також забезпечувати їх реалізацію.

Слід звернути увагу на те, що створення «машиночитаного» права та відповідний дискурс стосовно цього питання зумовлюється цілком об'єктивними тенденціями розвитку сучасного технологічного суспільства та раціональними, релевантними цілями прикладного гатунку. Адже ми живемо у складному нормативно-правовому просторі, елементи якого перманентно зростають та ускладнюються, що проявляється на міжнародному, міжрегіональному, національному, місцевому та локальному рівнях. Варто погодитися з думкою Голови Верховної Ради України Руслана Стефанчука, який зазначив: «Те, що один мільйон нормативно-правових актів в Україні наразі є чинним – це юридична катастрофа» [9].

Така кількісна ситуація з національними нормативно-правовими актами ще й ускладнюється відповідними якісними параметрами, які полягають у все більш складному для сприйняття та розуміння змісті правових норм, що в них містяться. Сучасне законодавство дедалі більше насичується складними та, у багатьох випадках, нечіткими юридико-лексичними конструкціями, прогалинами, колізіями та іншими дефектами, численними винятками із загальних правил тощо, що зумовлює ентропійний, а не наперед передбачуваний характер його практичної реалізації. Як наслідок, суб'єкти права не можуть нормально та своєчасно розібратися зі змістом відповідних нормативно-правових новацій та порядку їх реалізації в конкретних ситуаціях, а саме законодавство поступово випадає з-під його належного адміністрування. Справжня ж ретельна розробка відповідних норм у сучасних реаліях інтенсифікації всіх соціальних процесів є майже неможливою з огляду на брак значної кількості часу, який вона потребує. При цьому не потрібно також забувати і про постійні зміни в нормативно-правові акти, які також зумовлені наведеними вище процесами і явищами, що не може не впливати на правильне сприйняття та розуміння правових норм.

З огляду на те, що вказані проблеми мають насамперед інформаційний характер, їх поступове подолання або вирішення безпосередньо пов'язується з відповідними інформаційними та інте-

лектуальними технологіями, які повинні допомогти суб'єктам права належним чином розібратися у відповідних юридично значущих ситуаціях, для чого необхідно надати їм можливість читати правові норми, розуміти їх зміст, а також відповідні темпорально-просторові характеристики їх функціонування, і застосовувати у конкретних випадках. Так, деякі зарубіжні дослідники зазначають, що цифровізація правової сфери суспільного життя, у тому числі правотворчості, може мати два вектори свого розвитку, а саме: 1) повна автоматизація всіх процесів без участі людини; 2) збереження участі людини на стадії прийняття остаточного рішення [10, с. 183–202].

На нашу думку, створення «машиночитаного» права з перспективою подальшого автоматизованого правозастосування його норм технологіями штучного інтелекту потребує застосування важеного підходу, оскільки така інноваційна форма нормативно-правових актів не лише містить у собі певні переваги для учасників відповідних правовідносин, а й приховує визначені ризики та виклики. Йдеться, зокрема, про те, що чимало правових норм формулюються неоднозначно, що вимагає здійснення їх тлумачення суб'єктом правозастосування з урахуванням змісту загальних і спеціальних принципів права, всебічної оцінки фактів певної справи тощо. Саме тому автоматизоване правозастосування, впровадження якого слід визнати цілком закономірним наслідком створення «машиночитаного» права, повинно бути можливим лише по відношенню до тих правових норм, які надають можливість ухвалювати однозначні рішення без урахування об'єктивних обставин і розсуду суб'єкта правозастосування.

Крім цього, немає потреби ще раз доводити, що громадяни будь-якої держави, у тому числі України, сприймають традиційні форми нормативно-правових актів, написані літературною мовою, як більш авторитетні, у зв'язку із чим їх машиночитана форма може негативно позначитися на сприйнятті їх легітимності, не кажучи вже про те, що зміст машиночитаного нормативно-правового акта, який має вигляд певного закодованого цифрового алгоритму, є менш захищеним від відповідного деструктивного впливу, що підтверджується численними випадками несанкціонованого злочинного втручання певних осіб у цифрові інформаційні системи.

Маємо визнати, що створення машиночитаної форми права неминуче поступово сприятиме навіть змістовій трансформації такої якісної характеристики права, як формальна визначеність його норм, що покладається в основу здійснення будь-якої правової діяльності. У такий спосіб машиночитаний нормативно-правовий акт зі стійкої, стабільно функціонуючої юридичної конструкції, що має загальнообов'язковий для всіх характер, поступово перетворюватиметься на певний нормативний сценарій з визначеними варіантами дій залежно від тієї чи іншої ситуації або конкретних суб'єктивних передумов [11, с. 49–50].

Варто звернути увагу на те, що однією зі складних проблем, що впливають з цієї тенденції, є визначення оптимальних параметрів розмежування функцій штучного інтелекту та реальних суб'єктів правотворчої діяльності в процесі здійснення правотворчості. Також у зв'язку із цим адекватного вирішення, у тому числі на правовому рівні, потребують питання виправлення допущених штучним інтелектом помилок у процесі створення правових норм та юридичної відповідальності за шкоду, завдану таким «машинним», «механістичним» правом.

Так, у підсумковому звіті Хіросіміського процесу G7 щодо генеративного штучного інтелекту від 7 вересня 2023 року йдеться про те, що потенційні переваги генеративного штучного інтелекту як його особливого різновиду, здатного створювати новий контент, нерозривно пов'язані з визначеними ризиками. У звіті, з-поміж іншого, здатність генеративного штучного інтелекту посилювати проблеми дезінформації та маніпуляції думками розглядається як одна з основних його загроз, що існує поряд з ризиками порушення прав інтелектуальної власності та недоторканності особистого життя. Саме тому відповідальне використання генеративного штучного інтелекту, протидія дезінформації, захист прав інтелектуальної власності та компетентне управління генеративним штучним інтелектом визначаються одними із основних пріоритетів подальшого розвитку, що вимагають ефективного міжнародного співробітництва. Інші важливі проблемні питання розвитку генеративного штучного інтелекту охоплюють такі важливі напрями, як забезпечення конфіденційності даних та ефективне управління ними, права людини, їх охорона і захист, безпека та надійність систем штучного інтелекту, його вплив на функціонування демократії тощо [12].

Якщо перенести відповідні можливості штучного інтелекту у площину правотворчої діяльності, то цілком очевидним слід визнати те, що його використання в правотворчості у перспективі

може мати місце на кожній її стадії, зокрема, у процесі планування розробки та прийняття нормативно-правових актів, розроблення їх проєктів, їх прийняття, ведення їх обліку, а також у процесі здійснення правового моніторингу. При цьому слід звернути увагу на те, що на деяких етапах правотворчості можливе використання генеративного штучного інтелекту, який матиме змогу не лише аналізувати та розробляти відповідні документи публічної політики з метою визначення проблем, що існують у суспільних відносинах, оптимальних способів їх вирішення та прогнозування перспективного розвитку правового регулювання суспільних відносин, обґрунтовувати необхідність розробки проєкту нормативно-правового акта, визначати основні механізми їх реалізації з обґрунтуванням їх ефективності, а й безпосередньо формулювати правові норми та юридичні конструкції, які повинні будуть виконуватися суб'єктами права у реальному житті.

З урахуванням наведених вище серйозних ризиків для громадської безпеки та правопорядку, а отже, ефективного правового регулювання суспільних відносин, а також з огляду на факти масового поширення у сучасному глобальному інформаційному просторі неправдивої або спотвореної інформації, різних маніпуляцій, спрямованих на формування визначених стереотипів поведінки, дискримінації, зловживання при створенні відповідного контенту, недобросовісного впливу на політичні процеси в суспільстві тощо, вважаємо, що в правотворчій діяльності можуть застосовуватися лише так званий дескриптивний штучний інтелект, який не генерує новий контент, а надає важливу інформацію і знання, які можуть використовуватися фізичними та юридичними особами для прийняття відповідних рішень, у тому числі в процесі правотворчості (наприклад, аналіз тенденцій розвитку сучасних суспільних відносин, класифікація певних даних на групи на основі їх характеристик, моделювання певних соціальних процесів тощо).

З цією метою на міжнародному та національному рівнях доцільно розробити та узгодити принципи правового регулювання та юридично значущі етичні стандарти використання технологій штучного інтелекту, а також запровадити на їх основі правила та межі його використання у різних сферах суспільного життя, зокрема у правотворчості та правозастосуванні. При цьому потрібно виходити з розуміння того, що штучний інтелект є важливим насамперед з точки зору визначення функціональності та безпеки, а також відповідністю принципу верховенства права та підконтрольності людині його рішень. Вирішення цих проблем, з-поміж іншого, потребує встановлення на законодавчому рівні відповідних вимог до розробників моделей штучного інтелекту, їх реєстрації та звітності з метою забезпечення належного контролю за їх діяльністю з боку уповноважених органів влади, а також стандартів безпеки при розробці та практичному впровадженні таких моделей.

Наведені вище аспекти впливу сучасних технологій на правотворчість стосуються насамперед її форми або внутрішньої організації правотворчого процесу, хоча, з огляду на взаємозалежність і сутнісний взаємозв'язок форми та змісту, принаймні до певної міри такий вплив також сприяє трансформації і змісту даної діяльності. Водночас питання про вплив сучасних технологій на зміст правотворчості, на нашу думку, перебуває у площині тих метаморфоз, які відбуваються в загальній системі соціальної регуляції та передусім права, моралі і релігії як найбільших і найавторитетніших соціонормативних систем, а також розуміння і сприйняття у зв'язку із такими змінами вищих соціальних цінностей у державі, які закладаються в основу сучасного правового регулювання, спрямовуючи у такий спосіб відповідне ідеологічне обґрунтування розвитку багатоманітних комунікативних практик у суспільстві.

У зазначеному контексті необхідно насамперед звернути увагу на те, що сучасні технологічні реалії не лише ставлять низку нових питань перед людиною і суспільством, а й актуалізують традиційні проблеми добра і зла, самопізнання, меж допустимого тощо, які завжди були центральним елементом морально-релігійної соціальної регуляції. Актуалізація цих питань впливає, з-поміж іншого, з того беззаперечного факту, що однією з основних складових сучасних соціальних комунікацій, у тому числі на наукових платформах, є обговорення численних питань падіння морального стану відповідних учасників суспільних відносин, відмови від тих чи інших культурних традицій, негативного впливу на суспільство і громадян інтернету та соціальних мереж тощо.

З огляду на такі реалії справді виникає питання стосовно впливу сучасних технологій, зокрема інформаційних, на навколишню соціальну дійсність, у тому числі на свідомість, волю та поведінку індивідів, які нормативно опосередковуються різними соціальними нормами.

Погоджуючись загалом з думкою, що широкомасштабний науково-технічний прогрес неоднозначно, дихотомічно трансформує суспільне життя громадян у всіх його сферах і галузях, породжуючи при цьому як позитивні, так і негативні наслідки такого впливу, все ж, на нашу думку, потрібно визнати, що його вплив на стан моральної та інших складових людської свідомості має переважно негативний характер. Свідченням цього є зростаюча деградація традиційної системи морально-духовних цінностей, яка має місце в різних соціальних інститутах, зокрема в мистецтві, сім'ї, освіті, трудових відносинах, побуті тощо, поширення неоліберальної ідеології з акцентом на прагматизм і гедонізм, прагнення до постійної самодемонстрації, у тому числі непристойних, недопустимих, епатажних і суто особистих з точки зору суспільної моралі вчинків і дій, маніпуляція змістом різноманітної інформації з метою її представлення у вигідному лише для певних осіб ракурсі та формування у зв'язку із цим бажаної для них суспільної думки, а також ставлення громадян до тих чи інших фактів, подій, відносин тощо.

Звичайно ж, утвердження інструментальної раціональності, релятивізація моралі та естетизація зла не є продуктом сучасного постмодерну та нинішнього етапу розвитку технологій, насамперед інформаційних, проте слід погодитися з думкою, що у зміщенні ціннісних орієнтирів людини й суспільства в бік прагматизму та гедонізму не останню роль відіграли новітні комунікативні технології, що спричинили нарощування й одночасно ускладнення міжособистісних і міжгрупових взаємодій, а отже, до виникнення передумов для формування множинності ідентичності [13, с. 61].

Спробуємо лаконічно прояснити причини таких невтішних результатів технологічного прогресу для системи ціннісно-нормативних координат сучасного суспільства, які у більш віддаленій історичній перспективі здатні повністю знівельовати всі його позитивні наслідки, а саме.

1. Одна з основних причин морального занепаду сучасної особистості безпосередньо взаємопов'язана з самою природою науково-технологічного прогресу, складові якого засновуються на суто прагматичних, раціональних засадах людського світогляду, в межах яких моральність, моральні оцінки, переконання, почуття, емоції тощо, можуть мати не більше ніж другорядне, несуттєве значення для формування та розвитку відповідних комунікативних практик. Справді, навіть попри те, що свого часу німецький філософ І. Кант спробував фундаментально обґрунтувати думку про те, що мораль і моральність є науковими категоріями, які повинні досліджуватися етикою як особливою наукою, все ж потрібно визнати, що мораль, а тим більше релігія, за своєю сутністю не належать світу логіки та математики, на яких значною мірою ґрунтується науковий і технологічний прогрес. При цьому одним із головних недоліків такої наукової етики, яка дедалі більше закладається в основу сучасних моральних кодексів поведінки людей у різних сферах відносин, слід визнати її спрямованість суто на зовнішнє перетворення людської діяльності, що ставиться в залежність від конкретних прагматичних цілей і завдань, які необхідно вирішувати, а не усвідомлюваних особистістю абсолютних, трансцендентних імперативів та ідеалів морального гатунку.

Зазначене цілком відповідає сучасному постмодерністському трактуванню буття особистості, яке не потребує так званих трансцендентних моральних цінностей, оскільки спосіб існування людини може бути хорошим або поганим, благородним або вульгарним, повним або порожнім тощо, незалежно від Добра і Зла, які виносяться за дужки в процесі осмислення сфери людського досвіду [14, с. 16].

У такий спосіб сучасна етика та мораль, що нею науково обґрунтовується, на жаль, не приділяють належної уваги питанням формування та визначення відповідної джерельної бази таких необхідних для нормального життя індивідуальних моральних цінностей і рис характеру людини, як відповідальність, безкорисливість, дисциплінованість, добросовісність, довірливість, законслухняність, щирість, вихованість, порядність, скромність, співчуття, справедливість, тактовність, працьовитість, чесність, вірність, милосердя тощо. Як наслідок, у сучасних індивідів поступово формується стійке переконання у тому, що відповідні позитивні моральні якості людини не мають самостійного значення і повинні підпорядковуватися конкретним прагматичним цілям у певних координатах часу і простору.

2. Формування позитивного морального клімату в суспільстві, так само як і стійке особистісне усвідомлення моральних цінностей як вищих нормативних імперативів, спирається на інфор-

маційну складову відповідних комунікативних практик на мікро- та макрорівнях, на ступінь їх дотримання з боку інших учасників суспільних відносин, на певні соціальні авторитети тощо. Очевидно, що в умовах розвитку сучасних інформаційно-комунікативних технологій і всеохопної інформатизації суспільства, виникають нові виклики і загрози у цьому процесі, пов'язані насамперед з формуванням культури постмодерну, яка культивує індивідуальну свободу та водночас заперечує традиційну культуру з її опорою на стійкий комплекс традицій.

Справа в тому, що так звана масова інтернет-культура, принципи та норми якої дедалі більше поглинають віртуальні та реальні комунікативні практики сьогодення, посилюючи тим самим вплив на волю, свідомість і поведінку індивідів, особливо дітей, має дозвільний характер, оскільки вона спрямована на розширення реальних можливостей людини. Традиційна ж культура, яка історично виникає насамперед як система заборон та обов'язків, має здебільшого зобов'язальний характер, оскільки прагне належним чином контролювати біологічні інстинкти людини та обмежувати її нескінченні бажання, спрямовані на задоволення її чуттєво-матеріальних потреб та інтересів. При цьому моральне самообмеження або моральний імператив слід визнати невід'ємною та необхідною складовою справжньої індивідуальної свободи [15, с. 127–134], яка здатна спрямовувати її розвиток у соціально корисному напрямі.

У зв'язку із усе більшим проникненням інтернет-культури практично у всі сфери й галузі суспільного життя, сучасна людина, незалежно від її професійної належності, характеру, здібностей, психологічних особливостей та інших індивідуальних рис, дедалі частіше заперечує ті чи інші соціальні традиції, усталені протягом тривалого історичного періоду принципи і норми співжиття, у тому числі морально-релігійного змісту, паралельно отримуючи можливість на якісно новому рівні відтворювати індивідуальне буття, тобто не лише на рівні своїх думок, а й у сфері сучасних інформаційних технологій, здатних породжувати практично весь спектр реальних відчуттів поза контекстом матеріального рівня буття речей. Адже в сучасному глобальному інформаційному просторі можливим є все те, що заборонено в реальному світі (наприклад, вбивати, не вбиваючи; помирати, не помираючи; конструювати будь-які соціальні, біологічні та інші ідентичності без необхідності реального втілення відповідних відносин тощо). Усе це сприяє тому, що сучасні інформаційні технології і насамперед інтернет позбавляються морального вектора свого обґрунтування й розвитку, у зв'язку із чим у особистості поступово формується відчуття абсолютної свободи, чим, власне, і приваблює інтернет. Сучасна інтернет-культура, яка все більше проникає у життя практично кожної людини, по суті, заперечує чи принаймні нівелює всі заборони, які через традиційну культуру заважають людині дбати лише про індивідуальне біологічне або чуттєве щастя і комфорт.

Очевидним слід визнати, що вже вказані констатації безпосередньо відбиваються на правотворчості, зміст якої все більше віддаляється від об'єктивно існуючої кореляції основних і найбільш значущих соціальних регуляторів у суспільному житті, перетворюючись на особливий засіб унормування суспільних відносин з новими технологічними реаліями з точки зору необхідності розширення змісту свободи людини з метою задоволення визначених прагматичних цілей поза контекстом її належного морального обґрунтування. Як наслідок, вищими соціальними цінностями в сучасних демократичних державах та їх об'єднаннях визнаються лише права і свободи людини, тобто, по суті, безапеляційний примат індивідуалізму над колективізмом, приватних інтересів над публічними, у законодавстві поступово формується та закріплюється низка нових прав людини з системою національних і міжнародних гарантій, фактична реалізація яких стала можливою та перманентно удосконалюється саме завдяки сучасним технологіям (наприклад, соматичні права людини), а правова охорона і захист традиційної суспільної моралі, принципи і норми якої повинні становити основу індивідуальних моральних практик, у кращому разі заміщується формалізацією моральної складової суспільних відносин і можливістю впливати лише на шкідливі та/або небезпечні наслідки тих чи інших аморальних дій за допомогою закріплення у правових нормах конкретної міри юридичної відповідальності.

Водночас ефективність правового регулювання повинна вимірюватися насамперед не підвищеною статистикою притягнення винних осіб до юридичної відповідальності, а високим ступенем добровільного, добросовісного і розумного виконання юридичних обов'язків і дотримання правових заборон. Адже закони та інші нормативно-правові акти як результати правотворчої діяльності приймаються уповноваженими органами публічної влади з розрахунком на те, що суб'єкти пра-

вореалізації повинні свідомо їх дотримуватися у своїх поведінці та діяльності і стосовно них не виникатиме необхідність застосовувати норми юридичної відповідальності за порушення тих чи інших правових норм. Однак найважливіші функції права, зокрема такі, як регулятивна, виховна, оціночна, охоронна, ідеологічна, комунікативна тощо, можуть ефективно забезпечуватися лише в умовах наявності високого рівня індивідуальної моральної свідомості з опорою на традиційні моральні цінності, які завжди виконують чи не найбільш значущу складову у механізмі превенції соціально шкідливої та/або небезпечної поведінки.

Як прикладну ілюстрацію можна навести факти постійного зростання кількості звернень з приводу домашнього насильства, яке щорічно фіксується з 2017 року [16, с. 237–238], незважаючи на те, що саме в цьому році був прийнятий Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а Україна як незалежна держава є учасницею багатьох міжнародних конвенцій і договорів у цій сфері. Це свідчить про те, що одна із основних складових мети цього Закону, яка закріплена у його преамбулі та полягає у визначенні організаційно-правових засад запобігання домашньому насильству, тобто протидії процесам її детермінації, не лише не досягається, а все більше віддаляється від необхідного та бажаного для будь-якого суспільства напряму розвитку сімейних відносин. При цьому одна з основних причин такого прикрого факту перебуває саме у площині переважно негативного впливу сучасних технологій, насамперед інформаційних або віртуальних, на традиційні моральні цінності, які продовжують девальвуватися не лише з огляду на зміст сучасного правового регулювання, а й на відповідні трансформації морально-релігійної системи координат, норми якої також починають «рухатися» у руслі підкорення їх змісту новим людським можливостям, інтересам та бажанням, реалізація яких пов'язується з розвитком сучасних технологій.

Висновки. З огляду на наведене можемо зробити такі висновки.

Технологізація та цифровізація правової сфери людського буття, так само як і будь-якої іншої, зумовлює її поступову якісну трансформацію, яка вже на сьогодні ставить під сумнів деякі традиційні засоби механізму правового регулювання суспільних відносин та юридичної діяльності. Повною мірою це стосується і правотворчості, яка під впливом вказаних чинників поступово змінює свої традиційні риси та формальні особливості, а отже, і саме сприйняття громадянами права як особливої соціонормативної системи.

Вплив сучасних технологій на правотворчу діяльність має неоднозначний і суперечливий характер, оскільки, з одного боку, нові технологічні можливості очевидно сприяють підвищенню рівня транспарентності правотворчої діяльності за рахунок можливості залучення у цей процес широкого кола громадян та їх об'єднань, а також зростанню кількості нормативно-правових актів, а з другого – вони зумовлюють необхідність практичного впровадження та використання технологій штучного інтелекту, що до певної міри витісняє людину з правотворчого процесу, а також сприяють поглибленню протиріч у системі соціонормативної регуляції. Наявність такого суперечливого впливу сучасних технологій на правотворчість зумовлює необхідність застосування конструктивного, збалансованого підходу при визначенні параметрів правового регулювання суспільних відносин з технологічною складовою, який не повинен ставити нормативи комунікативних практик сьогодення в повну залежність від тих можливостей, які надають сучасні технології для практичного втілення внутрішньої, по суті, абсолютної свободи думок і бажань людини у зовнішнє соціальне середовище, обмежене відповідними темпорально-просторовими (фізичними) координатами.

В основу правового регулювання штучного інтелекту та його використання у правовій сфері, зокрема в правотворчій діяльності, має бути закладено широкий підхід до розуміння його сутності, змісту та призначення, в якому повинні поєднуватися технічні (наприклад, безпека цифрових технологій, даних, інформаційних систем тощо), політико-ідеологічні (наприклад, маніпулювання інформацією, пропаганда в інформаційних мережах тощо), а також соціально-економічні аспекти (наприклад, служіння інтересам суспільства та людини, підконтрольність людині, полегшення умов праці та економічної діяльності тощо). З огляду на специфіку сучасних комунікативних практик, а також багатоаспектний характер ризиків і загроз у глобальному інформаційному просторі, саме такий підхід до розуміння природи штучного інтелекту повинен бути визнаний Україною на державному рівні, оскільки його застосування надасть можливість забезпечити системність

правового регулювання сучасних суспільних відносин, ускладнених інформаційно-технологічною складовою.

Життя і відносини майже кожної сучасної людини одночасно функціонують у віртуальному та реальному середовищі (просторі), які вимагають забезпечення належної гармонізації на засадах значущості традиційної культури, норми і принципи якої мають здебільшого моральний вимір та обґрунтування. Динаміка розвитку сучасних технологій, насамперед інформаційних, суттєво підвищує цінність моральних засад традиційної культури, які, на жаль, все більше розчиняються у віртуальній грі у вседозволеність та у небачених раніше технологічних можливостях людського впливу на природні та соціальні процеси. Така ситуація покладає особливу соціальну відповідальність на суб'єктів владних повноважень, інститути громадянського суспільства та кожен окрему особистість, пов'язану з необхідністю створення всіх відповідних умов для забезпечення належного морального клімату в суспільстві на засадах традиційної культури, у тому числі у правовій сфері.

Список використаних джерел

1. Фрончко В. До питання про цифрову юриспруденцію. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Вип. 2 (18). С. 144–148.
2. Соціальні мережі як чинник розвитку громадянського суспільства: монографія / О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін. Київ: Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, 2013. 220 с.
3. Чальцева О. М., Швець К. А. Досвід впровадження публічних е-консультацій у європейських країнах. *Політичне життя*. 2021. № 3. С. 62–68.
4. Теробун О. С. Інституціоналізація публічних консультацій як інструменту взаємодії органів публічної влади і інститутів громадянського суспільства у східноєвропейських членах Європейського Союзу: уроки для України. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. № 1 (103). С. 128–134.
5. Степаненко В. П. Громадянське суспільство: дискурси і практики: монографія. Київ: Інститут соціології НАН України, 2015. 420 с.
6. Петько С. М. Правове регулювання використання технологій штучного інтелекту в країнах – цифрових лідерах. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2023. № 4 (26). С. 55–72. С. 55. DOI: 10.15276/EJ.04.2023.7. DOI: 10.5281/zenodo.10456760
7. Мічурін Є. Об'єкти цифрових технологій та їхнє правове регулювання. *Copernicus Political and Legal Studies*. 2022. № 3. С. 22–29. DOI: 10.15804/CPLS.2022.03
8. Сучасне суспільство, людина, право в умовах глобальних трансформацій: монографія / О. Г. Данильян, О. П. Дзюбань, С. Б. Жданенко, та ін.; за ред. О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2020. 344 с.
9. Стефанчук назвав «юридичною катастрофою» кількість чинних нормативно-правових актів. *Українське національне інформаційне агентство «Укрінформ»*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3752895-stefanchuk-nazvav-uridicnou-katastrofou-kilkist-cinnih-normativnopravovih-aktiv.html> (дата звернення: 26.03.2024)
10. Le Sueur A. Robot Government: Automated Decision-making and its Implications for Parliament. *Parliament: Legislation and Accountability*. Oxford: Hart Publishing, 2016. P. 183–202.
11. Howes D. E-Legislation: Law-Making in the Digital Age. *McGill Law Journal*. 2002. Vol. 47. № 1. P. 39–59.
12. G7 Hiroshima Process On Generative On Generative Artificial Intelligence (AI) Towards A G7 Common Understanding On Generative AI: Report Prepared For The 2023 Japanese G7 Presidency And The G7 Digital And Tech Working Group (7 September 2023). URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/bf3c0c60-en.pdf?expires=1712132379&id=id&accname=guest&checksum=9F4FC6894C7606D3DA3CBD1304CB6EDB> (дата звернення: 03.04.2024)
13. Триняк М. В. Феномен множинної ідентичності в контексті парадигмального повороту від інструментальної до комунікативної раціональності. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2023. № 3 (58). С. 58–72.
14. Дишкант Т. М. Проблеми сучасності через кризу духовного виміру. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2022. № 2 (53). С. 11–22.
15. Карнаух Б. П. Діалектика свободи: синтез вибору і необхідності. *Філософські обрії*. Серія: Філософська антропологія, філософія культури. 2010. № 23. С. 124–135.
16. Ковальова О. В., Берендєєва А. І. Запобігання та протидія домашньому насильству: підручник. Одеса: ОДУВС, 2022. 368 с.

References

1. Fronchko V. Do pyttannya pro tsyfrovu yurysprudentsiiu. *Aktualni problemy pravoznavstva*. 2019. Vyp. 2 (18). S. 144–148.
2. Sotsialni merezhi yak chynnyk rozvytku hromadianskoho suspilstva: monohrafiia / Onyshchenko O. S., Horovyi V. M., Popyk V. I. ta in. Kyiv: Natsionalna biblioteka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho, 2013. 220 s.
3. Chaltseva O. M., Shvets K. A. Dosvid vprovadzhennia publichnykh e-konsultatsii u yevropeiskykh krainakh. *Politychne zhyttia*. 2021. № 3. S. 62–68.
4. Terebun O. S. Instytutsionalizatsiia publichnykh konsultatsii yak instrumentu vzaiemodii orhaniv publichnoi vlady i instytutiv hromadianskoho suspilstva u skhidnoievropeiskykh chlenakh Yevropeiskoho Soiuzu: uroky dlia Ukrainy. *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*. 2023. № 1 (103). S. 128–134.
5. Stepanenko V. P. Hromadianske suspilstvo: dyskursy i praktyky: monohrafiia. Kyiv: Instytut sotsiologii NAN Ukrainy, 2015. 420 s.
6. Petko S. M. Pravove rehuliuвання vykorystannia tekhnologii shtuchnoho intelektu v krainakh – tsyfrovyykh liderakh. *Ekonomichnyi zhurnal Odeskoho politekhnichnoho universytetu*. 2023. № 4 (26). S. 55–72. S. 55. DOI: 10.15276/EJ.04.2023.7. DOI: 10.5281/zenodo.10456760
7. Michurin Ye. Obiekty tsyfrovyykh tekhnologii ta yikhnie pravove rehuliuвання. *Copernicus Political and Legal Studies*. 2022. № 3. S. 22–29. DOI: 10.15804/CPLS.20223.03
8. Suchasne suspilstvo, liudyna, pravo v umova hlobalnykh transformatsii: monohrafiia / O. H. Danylian, O. P. Dzoban, S. B. Zhdanenko, ta in.; za red. O. H. Danyliana. Kharkiv: Pravo, 2020. 344 s.
9. Stefanchuk nazvav «iurydychnoiu katastrofoiu» kilkist chynnykh normatyvno-pravovykh aktiv. *Ukrainske natsionalne informatsiine ahentstvo «Ukrinform»*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3752895-stefanchuk-nazvav-uridicnou-katastrofou-kilkist-cinnih-normativnopravovih-aktiv.html> (data zvernennia: 26.03.2024).
10. Le Sueur A. Robot Government: Automated Decision-making and its Implications for Parliament. Parliament: Legislation and Accountability. Oxford: Hart Publishing, 2016. P. 183–202.
11. Howes D. E-Legislation: Law-Making in the Digital Age. *McGill Law Journal*. 2002. Vol. 47. № 1. P. 39–59.
12. G7 Hiroshima Process On Generative On Generative Artificial Intelligence (AI) Towards A G7 Common Understanding On Generative AI: Report Prepared For The 2023 Japanese G7 Presidency And The G7 Digital And Tech Working Group (7 September 2023). URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/bf3c0c60-en.pdf?expires=1712132379&id=id&accname=guest&checksum=9F4FC6894C7606D3DA3CBD1304CB6EDB> (data zvernennia: 03.04.2024)
13. Tryniak M. V. Fenomen mnozhynnoi identychnosti v konteksti paradyhmalnogo povorotu vid instrumentalnoi do komunikatyvnoi ratsionalnosti. *Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho*. Seriia: filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiologiia. 2023. № 3 (58). S. 58–72.
14. Dyshkant T. M. Problemy suchasnosti cherez kryzu dukhovnoho vymiru. *Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho*. Seriia: filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiologiia. 2022. № 2 (53). S. 11–22.
15. Karnaukh B. P. Dialektyka svobody: syntezy vyboru i neobkhidnosti. *Filosofski obrii*. Seriia: Filosofska antropolohiia, filosofiia kultury. 2010. № 23. S. 124–135.
16. Kovalova O. V., Berendieieva A. I. Zapobihannia ta protydiia domashnomu nasylstvu: pidruchnyk. Odesa: ODUVS, 2022. 368 s.

Сунєгін С. О. Правотворчість і сучасні технології: концептуальні проблеми взаємозв'язку та перспективи їх вирішення

Стаття присвячена дослідженню питань впливу сучасних технологій, зокрема інформаційних, на форму і зміст правотворчої діяльності. Наголошується на неоднозначному та суперечливому впливі сучасних технологій на правотворчу діяльність, його позитивних і негативних наслідках. Обґрунтовується думка, що динаміка розвитку сучасних технологій, зокрема інформаційних, зумовлює неадекватне розуміння індивідуальної свободи, позбавленої морального виміру, що є ключовим чинником їх негативного впливу на зміст правових норм, виконання та дотримання яких у такому разі може спиратися лише на визначені у законодавстві примусові заходи.

Ключові слова: правотворчість, інформаційні технології, штучний інтелект, свобода, віртуальна реальність, моральні цінності.

Suniehin S. O. Law-making and modern technologies: conceptual problems of interrelationship and prospects for their solution

The article is devoted to the study of the influence of modern technologies, in particular information technologies, on the form and content of law-making activity. Emphasis is placed on the ambiguous and contradictory influence of modern technologies on law-making activity, its positive and negative consequences.

It is noted that the technological modernization of law-making activity is manifested primarily at the level of automation of the relevant processes that accompany the specified activity, which is achieved through the use of appropriate algorithms for processing large amounts of data, as well as artificial intelligence technologies at certain stages of the implementation of law-making activity (for example, when carrying out the examination of legal acts, in the process of legal monitoring; automatic editing of the text of the legal act, detection of inconsistencies in its norms with the norms of other legal acts; creation of legal norms with the help of online constructor algorithms, etc.).

The author substantiates the opinion that the influence of modern technologies on the content of law-making is in the plane of those metamorphoses that take place in the general system of social regulation and, above all, law, morality and religion as the largest and most authoritative socionormative systems, as well as understanding and perception in connection with such changes of higher social values in the state, which are laid in the basis of modern legal regulation, directing in this way the appropriate ideological justification of the development of multifaceted communicative practices in society.

As a result of research the following conclusions are made:

1. The existence of a contradictory influence of modern technologies on law-making requires the use of a constructive, balanced approach in determining the parameters of legal regulation of social relations with a technological component, which should not place the norms of today's communicative practices in full dependence on the opportunities provided by modern technologies for the practical implementation of internal, essentially absolute freedom of thoughts and desires of a person in the external social environment, limited by the corresponding temporal and spatial (physical) coordinates.

2. The basis of the legal regulation of artificial intelligence and its use in the legal sphere, including in law-making activities, should be a broad approach to understanding its essence, content and purpose, which should combine technical (for example, the security of digital technologies, data, information systems etc.), political and ideological (for example, manipulation of information, propaganda in information networks, etc.), as well as socio-economic aspects (for example, serving the interests of society and man, being subject to human control, facilitating working conditions and economic activity, etc.). Given the specifics of modern communicative practices, as well as the multifaceted nature of risks and threats in the global information space, this is exactly the approach to understanding the nature of artificial intelligence that should be recognized by Ukraine at the state level, because its application will provide an opportunity to ensure the systematic legal regulation of modern social relations, complicated information technology component.

Key words: law-making, information technology, artificial intelligence, freedom, virtual reality, moral values.

DOI: 10.33663/2524-017X-2024-15-411-424